

Guadalupská púť ako súčasť domorodého katolicizmu v Mexiku

RADOSLAV HLÚŠEK

Katedra etnológie a mimoeurópskych štúdií, Filozofická fakulta UCM, Trnava

Basilica of Our Lady of Guadalupe in Mexico City represents the central point on the map of Mexican Catholicism and as the most important sanctuary in whole country it attracts masses of pilgrims every year. There are a lot of Virgins in Mexico but only Virgin of Guadalupe acquired the position of national saint as the consequence of policy of independent Mexico since the War of Independence. As Mexican Virgin which comes from Mexican land she became the symbol of the new nation. But we can observe two major lines in her cult – the official one which considers the Virgin of Guadalupe to be Virgin Mary, and the native one which consider her to be Mother Earth and the patron of Mexican Indians. The apparition of Our Lady of Guadalupe in 1531 took place on the hill of Tepeyac where the ancient sanctuary of Nahua maternal goddess Tonantzin had existed before the conquest. The Indians identified the new Virgin with their traditional deity and continued to pilgrimage to the same place as they did before. That is why the native Mexicans accepted Our Lady of Guadalupe and considered her to be their mother and patron. And one of the biggest demonstrations of their devotion to her are the pilgrimages which were common in pre-Hispanic religious practices as well as in the Catholic tradition. To pilgrimage to basilica is considered to be a great honor and millions of pilgrims leave their villages for Tepeyac every year to pray for prosperity of their families and the entire community. For the purpose of this study, which is the investigation of the phenomenon of pilgrimage from anthropological point of view, we chose as an example so called pilgrimage with the torch, which is organized in Nahua community of Santa Clara Huitzilpetec in the state of Puebla.

Key words: pilgrimage, Our Lady of Guadalupe, Mexico, Catholicism, Indians

V dnešnom Mexiku by sme po náboženskej stránke určite nenašli dôležitejšie miesto ako je bazilika Panny Márie Guadalupskej¹ v hlavnom meste.² Keďže krajina je už takmer päťsto rokov katolíckou, guadalupský

kult aj samotnú baziliku môžeme zaradiť do širšieho rámca katolíckej zbožnosti, avšak pre Mexičanov domorodého, mestického i kreolského pôvodu má špecifický význam, ktorý prekračuje hranice katolicizmu,

1 *Nuestra Señora de Guadalupe*, teda Naša Pani z Guadalupe, alebo tiež *Virgen de Guadalupe*, čiže Panna z Guadalupe. V súlade so slovenským úzom však budeme používať formu Panna Mária Guadalupská, prípadne populárnu mexickú formu Guadalupana.

2 Mesto Mexiko, teda bývalý aztécky Tenochtitlan, resp. Mexiko-Tenochtitlan, je u nás známejšie ako Mexico City, prípadne po španielsky Ciudad de México. Zatiaľ čo my používame názov Mexiko pre krajinu, samotní Mexičania ho asociujú v prvom rade s hlavným mestom. Ide o ojedinelý prípad, keď bol význam niektorého mesta taký veľký, že sa jeho meno prenieslo do pomenovania celej krajiny. Vzhľadom na to, že hlavné mesto Mexika je neoddeliteľnou súčasťou guadalupského kultu, budeme na niektorých miestach na jeho označenie používať slovenský ekvivalent mesto Mexiko, zatiaľ čo samotné slovo Mexiko budeme v duchu slovenských zvyklostí vzťahovať na krajinu ako celok a etnonym Mexičan/Mexičania na všetkých jej obyvateľov.

ale aj hranice náboženstva ako takého. Vzhľadom na to, že bazilika predstavuje najdôležitejšiu svätyňu krajiny, každoročne a celoročne priťahuje veľké davy pútnikov, čo je najlepšie viditeľné 12. decembra počas sviatku zjavenia Panny Márie Guadalupskej, keď posvätný okrsk baziliky navštívia milióny pútnikov.³

Človek znalý tamojších pomerov však veľmi dobre vie, že v Mexiku existuje veľa Paniien, ale iba Guadalupská získala v priebehu dejín pozíciu národnej mexickej svätej, čo sa dá vnímať ako dôsledok politiky republikánskeho Mexika od víťaznej vojny za nezávislosť. Bola totiž chápaná ako mexická Panna, ktorá pochádza z mexickej zeme a ako taká sa stala symbolom nového národa (v protiklade napr. s Pannou Máriou Uzdravujúcou⁴). Napriek takémuto výnimočnému postaveniu však jej kult nemá jednotnú podobu a môžeme rozlíšiť minimálne jeho dva hlavné prúdy – oficiálny, ktorý Guadalupanu vníma a prezentuje ako Pannu Máriu v intenciách katolíckej viery, a domorodý, považujúci Guadalupanu za patrónku mexických Indiánov a Matku Zem. Domorodá podoba guadalupského kultu je výsledkom náboženského synkretizmu, ktorý zmiešal a doplnil pôvodnú úctu k predhispánskej nahuaskej bohyni Tonantzín (božstvo plodnosti, Matka Zem) s úctou ku katolíckej Panne Márii (Božia matka, Matka Ježiša Krista). K známemu zjaveniu Panny Márie Guadalupskej v roku 1531 došlo na kopci Tepeyac, ktorý bol v nahuaskom náboženstve stotožnený s Tonantzín a na ktorom sa svätyňa tejto bohyně nachádzala dávno pred príchodom Španielov. Zároveň išlo o významné pútnické miesto, čo ilustruje svedectvo františkánskeho misionára Bernardina de Sahagún, podľa ktorého bola svätyňa na Tepeyacu navštevovaná nespočtým množstvom pútnikov z ďalekých krajín (de Sahagún, 2000: 1143-1144). Indiáni identifikovali novú Pannu so svojou obľúbenou materskou bohynou a pokračovali v pútnickej tradícii na to isté miesto tak ako predtým. Nahradenie domorodého božstva niektorým zo svätcov bolo v katolíckej misijnej praxi bežné, predovšetkým pokiaľ šlo o materské bohyně, ktoré bývali vždy nahradzované Pannou Máriou.⁵ Je to jeden z dôvodov, ak nie ten najhlavnejší, prečo mexickí Indiáni Pannu Máriu Guadalupskú pri-

jali a začali ju považovať za svoju matku a ochrankyňu. Úcta k nej je okrem iného dobre viditeľná aj v pútnictve, ktoré možno bez preháňania označiť za najdôležitejší (alebo aspoň najviditeľnejší) prejav guadalupského kultu. Pútnická prax bola rovnako bežná a populárna v náboženskej tradícii predhispánskeho Mexika (lepšie povedané Mezoameriky vo všeobecnosti) ako v katolicizme, čo na jednej strane umožnilo akceptovanie novej viery, na strane druhej bolo spolu s inými javmi živnou pôdou pre náboženský synkretizmus. Putovať do baziliky v meste Mexiko je považované za veľkú česť a milióny pútnikov každý rok opúšťajú svoje domovy, aby prišli na Tepeyac, kde prosia o dobro a prosperitu pre svoje rodiny a komunity. Takýmto spôsobom púť slúži ako puto, ktoré spája ich dediny s náboženským centrom celej krajiny a zároveň s ich matkou a patrónkou.

Samozrejme, existuje veľa foriem pútnictva, ktoré praktizujú Mexičania vrátane Indiánov. Bežne sa organizujú pešie púte, púte na rôznych typoch dopravných prostriedkov (bicykle, autá a pod.), pričom dĺžka ich trvania je takisto rôzna. Za účelom tejto štúdie sme si vybrali tzv. púť s fakľou, ktorej sme sa zúčastnili v roku 2010 v nahuaskej dedine Santa Clara Huitziltepec, nachádzajúcej sa v štáte Puebla. Avšak skôr ako sa zameriame na samotnú púť s fakľou, pokúsime sa ju najprv zasadiť do všeobecného rámca pútnictva, aby sme ju potom mohli v tomto kontexte klasifikovať a analyzovať.

Pútnické kontexty

Prax putovať na posvätné miesta je inštitucionálnou súčasťou všetkých náboženstiev, ale predovšetkým tých, ktoré Victor Turner nazýva historické, čím ich chce odlíšiť od náboženstiev kmeňových (Turner, Turner, 1978: 1). K tomuto typu náboženstva patria tie, ktorých pôvod možno nájsť v historickej dobe a ich zakladateľom je tiež osoba historická, ako je to v prípade kresťanstva, islamu či budhizmu. Ako historické sú klasifikované aj judaizmus a hinduizmus, ktoré síce nevykazujú vyššie uvedené atribúty, ale z hľadiska dĺžky svojho trvania, pretrvania do súčasnosti a stupňa inštitucionalizácie a organizácie patria medzi historické náboženstvá.⁶ Podľa tejto typológie sa pôvodné

3 V priebehu posledného desaťročia sa guadalupská bazilika stala najnavštevovanejším pútnickým centrom katolíckeho sveta, ktorú ročne navštívi viac pútnikov ako svätopeterskú baziliku vo Vatikáne. Aj keď ide väčšinou o Mexičanov, nie je zvláštnosťou vidieť tam pútnikov z iných krajín Latinskej Ameriky, Severnej Ameriky, Európy (vrátane Slovenska) a vlastne z celého sveta.

4 *Virgen de los Remedios*. Aj jej svätyňa sa nachádza v meste Mexiko a počas koloniálneho obdobia sa tešila podobnej popularite ako Panna Mária Guadalupská, keďže bola tiež ochrankyňou mesta. To sa zmenilo počas vojny za nezávislosť (1810 - 1821), keď si Miguel Hidalgo zvolil Guadalupanu za patrónku svojho povstaleckého vojska, zatiaľ čo Panna Mária Uzdravujúca sa objavila na štandarde kráľovskej armády.

5 Ešte v roku 601 pápež Gregor Veľký vyhlásil misijnú doktrínu, v ktorej šíriteľom kresťanstva radil, aby zbytočne nestavali kostoly na nových miestach, ale aby na tento účel využívali posvätné miesta pohanov, nahradiac ich modly ukrižovaným Kristom, obrazmi svätých a Panny Márie. Gregor Veľký venoval osobitnú pozornosť všeobecne rozšírenému kultu bohyně matky, ktorý bolo možné integrovať do kultu Panny Márie. Z uvedeného je zrejme, že mariánsky kult uspel predovšetkým kvôli svojej materskej povahe (Westerfelhaus et al., 2001: stránkovanie chýba).

6 Takto poňatej definícii vyhovujú aj tzv. nové náboženské hnutia, ktoré sa za posledné viac ako polstoročie rozšírili či už zo Západu alebo z Východu, avšak ich existencia je zatiaľ natľo krátka, že ich s ohľadom na našu tému nebudeme brať do úvahy.

mezoamerické náboženstvá vymykajú z historickej kategórie, o čom sa však dá diskutovať, aspoň čo sa týka ich spojitosti s pútnictvom, ktoré patrí tiež medzi znaky historických náboženstiev. Súhlasiac s tým, že mezoamerické náboženstvá majú svoj pôvod v časoch mýtických a nie historických, však treba mať na pamäti, že pútnictvo tvorilo ich integrálnu časť, čo je dostatočne doložené v historických prameňoch.

Ako každý fenomén aj púť môže byť definovaná z viacerých uhlov pohľadu (religionistického, teologického, sociologického, antropologického, historického a pod.). Sme si vedomí rozsahu tejto problematiky a rovnako aj toho, že iní bádatelia sa na ňu môžu pozerať zo svojej vlastnej perspektívy a definovať ju inak. V súlade s naším výskumom navrhujeme definíciu, podľa ktorej môže byť púť chápaná ako duchovná a posvätná cesta výnimočného charakteru, ktorá vedie z miesta bydliska pútnika do centra vnímaného ako posvätné. Túto posvätnosť získalo vďaka tomu, že je považované za sídlo nejakého božstva, že sa tam zjavila nejaká nadprirodzená bytosť (alebo skutočná osoba, ktorá bola za svojho života vnímaná po náboženskej stránke ako výnimočná), alebo vďaka životu či smrti (a veľakrát hrobu) zakladateľa nejakého náboženstva či jeho žiakov, prípadne neskorších významných nasledovníkov, poprípade vďaka zázrakom spôsobeným nejakou nadprirodzenou bytosťou či svätcom, resp. na jeho príhovor. V prípade kresťanstva, lepšie povedané katolicizmu, keďže pútnictvo sa viaže viac ku katolicizmu ako k ostatným kresťanským denomináciám a guadalupský kult, ktorý nás v tejto štúdii primárne zaujíma, je tiež jeho súčasťou, medzi pútnické centrá patria miesta, kde historicky žil Ježiš Kristus a jeho učeníci (Svätá zem, Rím a pod.), kde sa zjavila Panna Mária (Tepeyac, Lurdy a pod.), resp. kde žili dôležití svätci (veľakrát národní ako v prípade jazera Lough Derg v Írsku, kde žil svätý Patrik a ďalší írski svätí), alebo sa tam stal nejaký zázrak na príhovor svätcov či Panny Márie (Šaštín na slovenskom Záhorí, kde sa síce nezjavila Panna Mária, ale na jej príhovor sa zmenila krutá povaha manžela Angeliky Czoborovej-Bakičovej a tá na znak vďaky nechala vyhotoviť sochu Panny Márie Sedembolestnej).

Ako sme spomenuli v našej definícii, púť je duchovnou cestou a ako taká je podnikaná za nejakým účelom. Rozoznávame viaceré typov pohnútok, kvôli ktorým sa ľudia vydávajú na púť, pričom sme sa ich rozhodli rozdeliť do troch skupín. V súvislosti s týmito rozdelením však treba mať na pamäti, že jednotlivé kategórie neexistujú oddelene, ale že sa často vzájomne dopĺňajú. V prvej skupine dôvodov, ktoré sme nazvali duchovné, vyniká návšteva posvätného miesta za účelom uctenia si jeho patróna, ale rovnako sem môžeme zaradiť aj pokánie, keď púť slúži na odpustenie hrie-

chov. Dôvody patriace do druhej skupiny pohnútok sme označili ako zámerné, pretože cieľom pútnika je žiadať alebo ďakovať za niečo. Zaraďujeme sem žiadosti, prosby a poďakovanie (za zdravie, prácu, peniaze, blaho rodiny alebo komunity a pod.) a tiež sľuby, pri ktorých patrón daného miesta vystupuje ako svedok. Napokon do poslednej skupiny pohnútok, ktoré nazývame svetské, zaraďujeme turistiku a zvedavosť (niekto putuje preto, aby videl posvätné miesto, ako aj iné lokality), ale i samotnú cestu, ktorá môže byť pre niekoho dôležitejšia ako svätyňa, ku ktorej sa uberá. Opätovne však musíme mať na pamäti, že zámerné a svetské dôvody prakticky nikdy nenahrádzajú (aspoň nie úplne) tie duchovné, ale ich dopĺňajú.

Keď chceme skúmať fenomén pútnictva, nevyhnutne musíme analyzovať jeho všeobecné atribúty, jednoducho povedané, nájsť to, čo robí z púte výnimočnú cestu. Uvažujúc týmto smerom sme dospeli k viacerým záverom, pričom na tomto mieste uvedieme tie, ktoré považujeme za najcharakteristickejšie. V prvom rade nesmieme opomenúť priestor a čas. Vo vzťahu k nim vyvstala podstatná otázka, ktorej zodpovedanie nás, ako dúfame, posunie ďalej. Čo robí z tej istej cesty, ktorú v tom istom geografickom priestore môžeme absolvovať kedykoľvek, výnimočnú, duchovnú a posvätnú cestu? Ak vezmeme do úvahy, že ten istý človek môže cestovať po tej istej trase ako turista, resp. za prácou, alebo aby navštívil príbuzných či priateľov, musia existovať špecifické podmienky, ktoré zmenia tú istú cestu na cestu posvätnú, pokiaľ ju niekto podniká ako pútnik. Toto je obzvlášť viditeľné v prípade nami skúmanej guadalupskej púte. Milióny Mexičanov z rozličných príčin dokonale poznajú cesty do hlavného mesta, ale keď putujú na Tepeyac, vnímajú okolitú krajinu a celú cestu s rešpektom. Jedným z dôvodov je to, že ako pútnici sledujú dobre známu trasu vo výnimočnom čase. Každá svätyňa, každé pútnické centrum má v liturgickom roku svoj dátum, kedy sa slávi sviatok jeho patróna (napr. deň jeho zjavenia). Ak niekto podnikne svoju púť v tomto období, čas, v ktorom sa pohybuje, sa automaticky zmení na posvätný. To isté platí aj pre jeho trasu, čiže pre priestor, ktorým prechádza a ktorý je taktiež považovaný za posvätný, odhliadnuc od areálu samotnej svätyne, ktorý je vnímaný ako posvätný neustále. Pochopiteľne, je úplne bežné, že púte sa organizujú nielen počas výročného sviatku, týkajúceho sa daného pútnického centra. Aj v tom prípade, samozrejme, chápeme priestor a čas ako posvätné, pretože samotný úmysel podniknúť púť zbavuje oba tieto prvky profánneho charakteru, pričom nezáleží na tom, kedy sa tak stane.

Musíme ale podotknúť, že iba na cestu tam, teda z miesta bydliska do pútnického centra, je treba naze- rať ako na posvätnú. Počas nej pútnici urobia viaceró

zastávok, často usporiadaných podľa určitého poriadku, ktoré sú potrebné preto, aby sa púť mohla považovať za správne vykonanú, kompletnú a úspešnú. Rovnako nechýbajú ani modlitby a náboženské piesne, celkovo možno konštatovať, že počas cesty tam sú zbožnosť a viera pútnikov najviditeľnejšie. Pri návrate cesta stráca svoj posvätný charakter, pútnici chcú prísť domov čo najrýchlejšie a nijaké zastávky s výnimkou jedla či nocľahu už nerobia. Ak je totiž púť ukončená a poslanie, kvôli ktorému bola podniknutá, splnené, niet sa už prečo zastavovať. A ak predsa len áno, tak kvôli profánnym dôvodom, akými sú návšteva príbuzných a priateľov, historických pamiatok a pod. Keď už sme spomenuli poslanie pútnikov, treba pripomenúť, že v ňom vidíme ďalšiu odpoveď na otázku položenú vyššie. Zjednodušene, človek putuje kvôli niečomu alebo niekomu a toto robí zo špecifických pohnútok, ktorým sme sa už venovali. Takže i poslanie je niečo výnimočné a veľmi seriózne, čo sa prejavuje na samotných pútnikoch (konkrétne na ich správaní) a čo má tiež posvätný charakter.

Posledná odpoveď, ktorú chceme predostrieť, pochádza z teórie Arnolda van Gennepa (van Gennep, 1997: 169-170), ale najmä Victora Turnera, ktorí púť zaraďujú medzi prechodové rituály. Podľa Turnera sa pútnici nachádzajú v liminálnej (*liminal*), lepšie povedané v liminoidnej (*liminoid*) fáze, čím chce povedať, že nepatria k nijakému stabilnému a trvalému, ale iba k dočasnému spoločenstvu. Je dôležité opätovne zdôrazniť, že vo všeobecnosti je púť vo väčšine prípadov dobrovoľná, čo kontrastuje s rituálmi prechodu v tradičných, resp. kmeňových spoločnostiach, ktoré sú vždy povinné. Preto v prípade púte Turner preferuje používanie termínu liminoidný, aby tým zvýraznil dobrovoľnosť ako jej dôležitú vlastnosť (Turner, Turner, 1978: 34-35).

Pokračujúc v odhaľovaní atribútov púte sa nám ako veľmi významná javí tiež rovnosť pútnikov. Skutočne, keď si pútnici spomínajú na svoju cestu, ich skúsenosť explicitne alebo implicitne vyzdvihuje fakt, že sa cítili byť všetci rovní bez ohľadu na svoje spoločenské postavenie a bohatstvo, resp. chudobu. Všetci rovnako zdieľali strasti a tešili sa z radostí cesty, pretože ich spájal vznešenejší cieľ. Avšak táto rovnosť je vždy iba dočasná a len čo je púť ukončená a poslanie splnené, stratí sa. Aplikujúc znova Turnerovu terminológiu, pútnici sa stali súčasťou tzv. *communitas* (alebo sociálnej *anti-štruktúry*), čiže dočasnej, homogénnej a špecifickej komunity, vytvorenej vďaka výnimočným podmienkam, čo je v kontraste s heterogénnou, nerovnou a stálou sociálnou *štruktúrou*, v ktorej bežne žijú a ktorá ani počas púte nezanikla, pretože po jej skončení sa do nej zasa vrátili (Turner, Turner, 1978: 250-252).

Ďalším z dôležitých atribútov púte je jej symbolika,

ktorú môžeme rozdeliť do troch tried. V prvom rade uvedieme symboliku samotného pútnického centra, pretože každé jedno ako posvätné miesto par excellence sa vyznačuje svojimi vlastnými symbolmi, spojenými buď s jeho patrónom alebo so samotným miestom (napr. jaskyňa a prameň v Lurdách či slávny obraz Panny Márie Guadalupskej v bazilike pod Tepeyacom). Svojou vlastnou symbolikou sa však vyznačuje aj každá konkrétna púť (v prípade tejto štúdie ide o fakľu, ktorá symbolizuje svetlo a vieru) a napokon aj každý jeden pútnik, resp. skupina pútnikov. Tí so sebou často nesú svoje vlastné obrazy alebo sochy patróna dotyčného posvätného miesta, aby sa tieto „stretli“ s originálom vo svätyni, a tiež zvyknú niesť emblém alebo erb svojej komunity, aby tým vyjadrili, odkiaľ prišli. Symbolika pútnikov môže (nemusi) byť tiež vyjadrená prostredníctvom ich oblečenia, na ktorom sa dajú nájsť motívy svätyně a ktoré často býva u všetkých v rámci jednej skupiny rovnaké, čo má aj svoj praktický význam, pretože je potrebné, aby sa členovia každej pútnickej skupiny dokázali spoznať a nestratiť v davoch ďalších pútnikov v areáli samotného pútnického centra.

Posledný z atribútov púte, ktorý chceme spomenúť, je spätý viac s daným posvätným miestom ako so samotnou púťou a vyznačuje sa svetskými a profánnymi rysmi. Ide o trh a zábavu, ktoré predstavujú protikladný, či lepšie povedané doplnujúci element posvätného. Okolie každého pútnického centra je plné stánkov, kde sa predávajú jedlá a nápoje, ako aj rozmanité upomienkové predmety. Okrem stánkov pútnici môžu naraziť na rôznych tanečníkov (v Mexiku napr. na tzv. *concheros*) a hudobníkov, zábavu jednoducho treba vnímať ako integrálnu súčasť púte. No a skúmať ekonomickú úlohu pútnických centier by presahovalo ciele tejto štúdie, je však zrejme, že je obrovská a mnoho miestnych ľudí je po ekonomickej stránke závislých od pútnikov, ktorým poskytujú ubytovanie, stravu, alebo im predávajú suveníry.

Keďže sme sa najprv snažili charakterizovať fenomén pútnictva vo všeobecnosti, až doteraz sme sa nepokúsili púte nejakým spôsobom klasifikovať. Avšak stanoviť úplnú klasifikáciu tiež nie je jednoduché, pretože každá závisí na vybranom kritériu, od ktorého sa rôzne typy púti budú odvíjať. Keď zoberieme do úvahy rozdielne kritériá, môžeme dospieť k rôznorodým klasifikáciám, resp. typológiám. Majúc na pamäti ciele tejto štúdie (analýza púte s fakľou) rozhodli sme sa využiť klasifikácie, ktoré nám na jednej strane ponúka už viackrát spomínaný Victor Turner, na strane druhej Fiona Bowie.

Napriek tomu, že Turner to vyjadruje iba nepriamo, jeho klasifikácia je založená na kritériu vzniku podľa jednotlivých období. Púte rozdeľuje do štyroch skupín a na prvom mieste uvádza tzv. prototypické, ktoré boli

ustanovené zakladateľom nejakého historického náboženstva, jeho žiakmi či prvými nasledovníkmi, a ktoré dôsledne demonštrujú ortodoxiu daného náboženstva. Patria sem kresťanské púte do Jeruzalema či Ríma, ako aj moslimská púť do Mekky. Nasledujú púte archaické, charakterizované synkretizmom a miešaním pôvodných a starobylých vier s novými, ktoré boli prinesené hlásateľmi proselytických náboženstiev (najmä kresťanstva a islamu). Sem zaraďujeme kresťanské púte na Tepeyac v Mexiku alebo do Croagh Patrick v Írsku. Tretími v poradí sú púte stredoveké, pričom ich vznik je dôsledkom kresťanskej teológie a filozofie v ére stredoveku a ich typickým príkladom je púť do Santiaga de Compostela v Španielsku. Tento typ púti sa vyslovne týka kresťanstva, podobne ako posledný typ, ktorý Turner nazval moderné púte, čím má na mysli púte, ktoré vznikli v novoveku a špeciálne po priemyselnej revolúcii. Charakterizuje ich aj ako púte vizionárske, pretože vychádzajú z posolstiev vizionárov, ktorým sa zjavila Panna Mária. Asi najznámejšími príkladmi pre tento typ sú púte do francúzskych Lúrd alebo portugalskej Fatimy (Turner, Turner, 1978: 17-19).

Ani Bowie bližšie nešpecifikuje kritérium pre svoju klasifikáciu, ale na základe jej textu by sme ho mohli označiť ako kritérium určené cieľom púte. Postupujúc podľa neho Bowie ponúka päť typov púti, medzi ktorými ako ten najbežnejší vyniká púť na posvätné miesto (Jeruzalem, Mekka, Tepeyac a pod.). Púť k posvätné osobe alebo svätcovi nie je až taká bežná, pretože ide o púť k žijúcim osobám považovaným za nábožensky výnimočné (a tých nie je veľa), ako je tomu v prípade mariánskych vizionárov z Medžugorja v Bosne a Hercegovine. Do tretieho typu Bowie zaraďuje púť spojenú s posvätným predmetom, čím má na mysli relikvie významných predstaviteľov nejakého náboženstva alebo posvätné obrazy či sochy. Pod štvrtým typom rozumie púť ako posvätný text, čo znamená, že potenciálny pútnik si najskôr naplánuje svoju cestu podľa posvätných písiem svojho náboženstva a až potom ju podľa tohto plánu skutočne podnikne. Tento typ je príznačný pre kresťanské púte do Svätej zeme, v rámci ktorých pútnici prechádzajú jednotlivými miestami spätými so životom a smrťou Ježiša Krista, ako sú uvedené v Novom zákone. A napokon púť môže byť vnímaná aj ako alegorická cesta, keď pútnik nepodnikne svoju cestu naozaj, ale iba vo svojej mysli,

meditujúc napríklad v katolíckom kostole počas krížovej cesty (Bowie, 2008: 252-255). Na rozdiel od Turnera typológia Bowie je voľnejšia a otvorenejšia a jedna púť môže byť v skutočnosti zahrnutá do viacerých typov, ako uvidíme neskôr, keď budeme obe klasifikácie aplikovať na nami skúmanú púť s fakľou.⁷

Kult Panny Márie Guadalupskej

Ešte predtým ako budeme venovať pozornosť nášmu konkrétnemu príkladu, myslíme si, že je potrebné urobiť krátky úvod ku guadalupskému kultu ako takému, keďže ide o najdôležitejší prejav mexického katolicizmu. Jeho pôvod siaha do roku 1531, kedy sa Panna Mária Guadalupská zjavila čerstvému neofytovi Juanovi Diegovi, Indiánovi patriacemu k *macehuallin*,⁸ ovládajúcemu iba jazyk náhuatl, ktorým hovorili Aztékovia a ďalšie skupiny usadené v Mexickom údolí. Celá legenda o tomto zjavení je popísaná v príbehu v náhuatli nazvanom podľa prvých dvoch slov *Nican Mopohua* (Tu je vyrozprávané), ktorý, hoci bol prvýkrát publikovaný až v roku 1649, predstavuje posvätný text guadalupanizmu a jeden z dvoch pilierov celého kultu. Tým druhým je slávny obraz Guadalupany, zázračne zjavený na plášti Juana Diega, ako o tom rozpráva *Nican Mopohua*. Tento obraz, ktorý sa nachádza v bazilike v meste Mexiko, sa viac ako čokoľvek iné zmenil na symbol guadalupského kultu par excellence a jeho kópie môžeme nájsť prakticky v každej mexickej domácnosti. Naproti tomu sa to isté nedá povedať o *Nican Mopohua* a hoci existuje mnoho edícií tohto diela v španielčine, je len málo ľudí, ktorí ho aj čítali alebo aspoň dobre poznajú legendu o zjavení.

Nie je naším zámerom popísať celé dejiny a vývoj guadalupského kultu, aj keď si určite zaslúžia pozornosť. Čo je pre nás dôležité a podstatné, je skutočnosť, že od svojich počiatkov bol kult prijatý mexickými Indiánmi, ktorí sa na Guadalupanu dívali ako na svoju ochrankyňu. Ako sa rozpráva v legende o zjavení, identifikovala sa s Indiánmi a následne sa oni identifikovali s ňou. *Morenita*, ako ju nežne nazývajú kvôli rovnakej farbe pokožky⁹, akú majú oni, musí byť v tomto svetle nepochybne považovaná za matku domorodých Mexičanov, ktorá vďaka synkretizmu spomínanému v úvode nesie atribúty bohyne Tonantzin aj Panny Márie. Jej pozícia v indiánskom katolicizme¹⁰ je neotrasiteľná a pre domorodcov, aj keď sme presvedčení, že to platí

7 Púte tiež môžeme klasifikovať na základe spôsobu dopravy. Avšak toto kritérium príliš závisí od technologického vývoja a od dávnych čias, i keď predovšetkým počas posledných sto rokov sa mení. Aj keď niektoré spôsoby dopravy využívané v pútnictve pretrvali stáročia (najmä pešo, veľmi zriedka aj koňmo), iné zanikli (napr. loďou) a boli nahradené modernými dopravnými prostriedkami (vlakom, automobilom, autobusom či lietadlom). Klasifikácie, ktoré používame v tejto štúdii, zmenám nepodliehajú a spôsob dopravy na ne nemá nijaký vplyv.

8 Sg. *macehualli*. Týmto výrazom sa v nahuaskej (vrátane aztéckej) spoločnosti označoval bežný ľud. Ich náprotivkom boli urodzení *pipiltin* (Sg. *pilli*), teda šľachta.

9 *Moreno* znamená snedý alebo tmavý. Tento výraz používajú Mexičania vo všeobecnosti na vyjadrenie farby svojej pokožky a zdobeninou *morenita* sa obracajú najmä na Pannu Máriu Guadalupskú, ale tiež na dievčatá.

pre všetkých Mexičanov, je dôležitejšia ako Ježiš Kristus a Boh samotný. Dokonca ju veľakrát nestotožňujú s Pannou Máriou, ktorá porodila malého Ježiška v Betleheme, čo sa viackrát potvrdilo v Santa Clare Huitziltepec (ale aj inde), kde nám viacero informátorov vysvetlilo, že Guadalupana je ich, je indiánska a pochádzajúca z mexickej zeme, zatiaľ čo Panna, ktorá porodila Krista, je odtiaľ, zo Svätej zeme a nemá s Guadalupanou nič spoločné.

Guadalupský kult vo vnímaní a chápaní Indiánov je teda viac spojený s domorodými vierami ako s tými, ktoré boli introdukované z Európy. Podobne slovo Tonantzin (prekladané ako Naša uctievaná/vážená matka alebo Naša matička) vonkoncom nezmizlo zo slovnej zásoby náhuatlu ani iných domorodých jazykov, v ktorých má tiež svoj ekvivalent. A Tepeyac získal väčší význam a dôležitosť, ako mal v predhispánskych časoch, keď priťahoval predovšetkým Nahuov z centrálného Mexika. Prípád Tonantzin a Tepeyacu je zároveň dobrou možnosťou na aplikáciu teórie centra a periférie.¹¹ V predhispánskej dobe sa Tepeyac so svätynou Tonantzin nachádzal mimo posvätného okrsku akéhokoľvek mesta a nikdy netvoril súčasť rituálneho centra nijakého mestského štátu. Vždy bol situovaný na periférii, čo platilo aj pre Tonantzin, ktorá sa tiež nestala patrónkou nijakého mestského štátu a podobne nebola podstatnou v štátnej ideológii žiadneho z nich. Avšak ako materská bohyňa, bohyňa zeme a plodnosti bola dôležitejšia v ľudovom kulte a ako taká priťahovala pútnikov (z väčšej časti roľníkov) z veľkej diaľky. Takýmto spôsobom spájala rituálne centrum mestského štátu, ktorému Tepeyac prináležal (Mexiko-Tenochtitlan) s jeho perifériou, ale aj samotný Tepeyac so vzdialenými dedinami a inými mestskými štátmi. Na tejto úrovni Tepeyac a jeho svätynou už nebudeme chápať ako perifériu, ale ako centrum (pútnické), a to oveľa väčšieho územia, než aké predstavoval mestský štát. Po príchode kresťanstva tieto atribúty Tepeyacu

a Tonantzin nezaniikli, ale sa začlenili do nového kultu Panny Márie Guadalupskej.

Guadalupský sviatok v Santa Clare Huitziltepec

Dedina Santa Clara Huitziltepec¹² leží presne v strede štátu Puebla na severnom okraji regiónu nazývaného Mixteca poblana. Ide o komunitu s približne 2500 obyvateľmi, a aj keď vďaka politike porevolučného Mexika¹³ z nich už len zopár najstarších osôb ovláda náhuatl, väčšina sa považuje za Indiánov, pretože sa cítia byť potomkami svojich predkov, ktorí náhuatlom hovorili.

Čo nás zaujíma s ohľadom na našu tému, je náboženská situácia v dedine. Ide o tradične katolícku komunitu (90%), v ktorej však už žijú aj členovia protestantských cirkví a nových náboženských hnutí (evanjelici, adventisti či mormóni). Počas posledného desaťročia sa tam tiež rozvinulo hnutie nazvané Iný guadalupanizmus (*Otro guadalupanismo*), ktoré však možno chápať viac ako hnutie politické než náboženské a ktorého členovia sa síce považujú za ctiteľov Guadalupany, ale nie katolíkov.¹⁴ Santa Clara Huitziltepec je známa svojimi náboženskými slávnosťami veľkých (ale aj menších) rozmerov, medzi ktorými vynikajú tri najdôležitejšie – Deň kríža (3. máj), Deň svätej Kláry (11. august) a Zjavenie Panny Márie Guadalupskej (12. december). Ide skutočne o veľkolepé slávnosti, ktoré sú organizované príslušnými laickými spoločenstvami, známymi ako majordómie. V týchto prípadoch ide o Majordómiu kríža, Majordómiu svätej Kláry a Majordómiu kopca Tepeyac (alebo Panny Márie Guadalupskej). Existencia majordómií v domorodých (a nielen tých) mexických komunitách je bežnou a tradičnou záležitosťou, ale v každom regióne a takmer v každej dedine sa môžeme stretnúť s rozličnými typmi týchto spoločenstiev, aspoň čo sa týka ich organizácie a štruktúry. V prípade Santa Clary Hutziltepec

10 Lepšie v indiánskych katolicizmoch. Používať množné číslo je adekvátnejšie, pretože každá domorodá komunita v Mexiku, hoci katolícka, má svoje vlastné náboženské predstavy a praktiky, odlišné od susednej dediny.

11 Vid' článok Alana R. Sandstroma s názvom Center and Periphery in the Social Organization of Contemporary Nahuas of Mexico, publikovaný v *Ethnology*, 1996, Vol. XXXV, No. 3, s. 161-178.

12 Hoci prvá časť názvu indikuje, že dedina patrila do misionárskej sféry františkánov, druhá poukazuje na jej predhispánsky pôvod. Huitziltepec sa dá preložiť ako Kopec kolibríkov alebo Na kopci kolibríkov (huitzilli/huitzillin – kolibrík, tepetl – kopec, c – miestna prípona), avšak tento tvar je deformáciou spôsobenou Španielmi, čo bolo v období európskej zámožnej expanzie bežné. Pôvodný názov bol Huitziltepec (podľa kopca nachádzajúceho sa asi 3 km južne od dediny), čo znamená Kopec čiernych trňov alebo Na kopci čiernych trňov (huitztili – trň, tliltic – čierny, tepetl – kopec, c – miestna prípona). Predhispánsky pôvod dediny potvrdzuje tiež niekoľko *tetelov* (chrámov pyramídového tvaru menšej veľkosti) a dávne osídlenie na kopci nad dedinou, ktorý sa tiež volá Tepeyac (podrobnejšie o ňom budeme hovoriť neskôr).

13 Mexická revolúcia prebehla v rokoch 1910 - 1917. Po jej skončení vládna politika na dosiahnutie integrácie Indiánov do moderného mexického národa zaviedla bilingválne vzdelávanie, vďaka ktorému sa Indiáni naučili rýchlejšie po španielsky a prestali hovoriť svojím materinským jazykom. Mnohí starší Indiáni tiež spomínajú, že boli v škole bití, keď sa rozprávali svojím jazykom. Porevolučné vlády boli v mexikanizačnom úsilí oveľa úspešnejšie ako predrevolučné, ktoré bilingválne vzdelávanie ignorovali.

14 Aj keď ide o veľmi zaujímavú tému, nebudeme sa jej venovať a čitateľa odkážeme na kapitolu, ktorú sme pod názvom Rebuilding the Pyramid. Our Lady of Guadalupe in the Process of Revitalization of Native Mexican Cultures publikovali v knihe *Lighting the Bonfire, Rebuilding the Pyramid. Case Studies in Identity, Ethnicity and Nationalism in Indigenous Communities in Mexico*; Ostravská univerzita v Ostravě, Ostrava 2009, editor Přemysl Mácha.

sú majordómie tvorené tromi majordómami a viacerými spoločníkmi, pričom hierarchia každej z nich je reprezentovaná prvým, druhým a tretím majordómom, ktorí majú rôznu zodpovednosť a práva, ale ich úlohou je organizovať a predovšetkým financovať (spolu so spoločníkmi) celú slávnosť. Svoju funkciu zastávajú jeden rok, po uplynutí ktorého menujú svojich nástupcov. Keďže v poslednej dobe sa slávnosti organizujú stále s väčšou a väčšou pompou a luxusom, nie je v súčasnosti také jednoduché nájsť dostatok majordómov, čo otvára dvere najbohatším členom komunity, ktorí v nej následne získavajú väčšiu prestíž a moc. Takýmto spôsobom sa slávnosti stávajú stále viac politickou záležitosťou, demonštráciou moci a bohatstva, pretože tí najbohatší sú pevne zviazaní s politickými stranami.

Nemáme v úmysle analyzovať celkový náboženský život v Santa Clare Huitziltepec ani hlavné slávnosti, ktoré ho prestupujú. V súlade s našou témou sa chceme sústrediť iba a predovšetkým na guadalupský kult a jeho formy, prostredníctvom ktorých sa v náboženskom živote dediny prejavuje. I keď dátum zjavenia Panny Márie Guadalupskej je 12. december, slávnosť na jej počesť sa nikde v Mexiku nekoná iba v tento jeden deň. Čo sa týka dĺžky trvania slávnosti, v Mexiku existuje veľa variácií, čo závisí od regiónu a konkrétnej komunity, avšak v prípade Santa Clary Huitziltepec táto slávnosť trvá od 10. do 14. decembra. Týchto päť dní je výnimočných v rituálnom roku dediny, a to predovšetkým preto, lebo celý jej náboženský ako aj spoločenský život sa presunie z rituálneho centra reprezentovaného kostolom svätej Kláry, patrónky obce, na perifériu, ktorú predstavuje kaplnka Panny Márie Guadalupskej, nachádzajúca sa nad dedinou na vrchole kopca Tepeyac. Okrem tzv. polovičnej slávnosti (*media fiesta*), konajúcej sa 12. septembra, tri mesiace pred hlavnou slávnosťou (na sviatok Mena Panny Márie), je kaplnka zatvorená, opustená a na kopec prichádzajú iba roľníci, ktorí tam hore majú svoje polia. Patrí na perifériu, do kreatívnej, dynamickej a nestabilnej zóny, a predovšetkým noc vyvoláva v dedinčanoch na takýchto miestach pocity neistoty a strachu. Toto neplatí iba počas guadalupskej slávnosti, kedy sa prakticky celá dedina nachádza na vrchole kopca, ktorý sa na päť dní zmení na rituálne centrum dočasného charakteru. Takto guadalupská slávnosť spája centrum dediny s jeho perifériou, čo znamená, že symbolicky spája celé univerzum v jeden celok. Čo sa týka samotného kopca, objavuje sa tu analógia s Tepeyacom v meste Mexiko, ktorá je však viac ako len symbolická. Po náboženskej a duchovnej stránke totiž spája dedinu a jej kopec zasvätený Guadalupane s náboženským

(a guadalupským) centrom par excellence celej krajiny a zároveň demonštruje moc a vplyv guadalupského kultu, ktoré sa prejavujú v miestnej topografii vzdialeného regiónu.

Slávnosť v Santa Clare Huitziltepec, ako bolo povedané, začína 10. decembra, keď popoludní z kostola svätej Kláry na centrálnom námestí vychádza procesia s obrazom Guadalupany a smeruje do kaplnky na kopci. Tak isto, ale v obrátenom garde, slávnosť 14. decembra končí. Na rozdiel od sviatku svätej Kláry tieto procesie neprechádzajú celou dedinou, teda všetkými jej svetovými stranami, a teda symbolicky celým univerzom, jednotu univerza vyjadrujú, ako sme už spomenuli, spojením centra a periférie. Slávnosť vrcholí v noci z 11. na 12. decembra, kedy sú kopec a kaplnka nepretržite doslova okupované obyvateľmi dediny, ktorí sa zúčastňujú omši, modlia sa a spievajú tzv. *mañanitas*,¹⁵ ale tiež sa jediac, pijúc a debatujúc zabávajú.

Guadalupská zbožnosť sa však v Santa Clare Huitziltepec prejavuje aj púťami, ktoré organizuje buď Majordómia kopca Tepeyac alebo jednotlivci. Viaceré typy púti (pešie, na bicykloch, autách, kamiónoch i autobusoch) sa konajú vo februári, ktorý je v guadalupskom kalendári vyhradený štátu Puebla, ale počas decembrového sviatku všetky prevyšuje púť s fakľou, ktorá spája komunitu s bazilikou a Tepeyacom v hlavnom meste.

Púť s fakľou

Pútnická tradícia má v Santa Clare Huitziltepec hlboké korene podobne, ako je tomu v ostatných častiach Mexika. Prejavuje sa to organizovaním mnohých púti, pričom tie do guadalupskej baziliky nie sú jediné, keďže pútnických centier väčšieho či menšieho významu je v Mexiku neúrekom. Rovnako, ako sme už uviedli, existuje viacero typov púti, ktoré sa viažu k Panne Márii Guadalupskej. Púť s fakľou patrí medzi púte relatívne novšieho dáta a v Santa Clare Huitziltepec sa prvýkrát konala v roku 1994. Jej história teda naozaj nie je veľmi dlhá, avšak s ohľadom na predmet nášho záujmu nie je dôležité venovať pozornosť pôvodu a vývoju tohto typu púte. V priebehu času vznikli, rozvinuli sa a zanikli viaceré kultúrne znaky, ktoré formovali podobu akejkoľvek tradície vždy v konkrétnom čase. Tradícia, aj keď máme tendenciu považovať ju za stabilnú a najmä starobylú, je totiž oveľa dynamickejšia a mladšia, ako si zvyčajne predstavujeme. V každej spoločnosti sa transformuje z generácie na generáciu a záleží predovšetkým na rýchlosti zmien, či a ako sú tieto zmeny prijímané a prijaté jej členmi. Preto sa nám nezdá byť až takým dôležitým vek kultúrnych prvkov,

15 Nábožné piesne na počesť Guadalupany, ale i iných svätcov, ktoré sa zvyknú spievať celú noc až do rána (šp. *mañana*).

ale skôr úloha, ktorú zohrávajú, a význam, ktorý majú v živote tých, ktorí ich praktizujú. Pútnictvo nepochybne odjakživa tvorilo kľúčovú časť guadalupskej zbožnosti v Santa Clare Huitziltepec, ale jeho podoba bola vždy ovplyvňovaná okolnosťami, podmienkami a možnosťami každej doby. Technologický rozmach v doprave sa preto odrazil aj vo formách púti. Pešie púte, ako tie najstarobylejšie nezankli, ale nové a dostupnejšie spôsoby dopravy výrazne rozšírili pútnické možnosti. Obyvatelia Santa Clary Huitziltepec podobne ako ostatní Mexičania využívajú na pútnické účely rôzne druhy dopravných prostriedkov a púť s fakľou patrí medzi tie, ktoré používajú kamióny a autá, lepšie povedané kombináciu oboch.

Samotná púť netrvá dlhý čas, ide iba o tri dni, ale ak počítame čistý čas, je to menej ako dva dni. Začína 10. decembra o polnoci hore nad kaplnkou, čo však v skutočnosti znamená, že pútnici odchádzajú medzi dvanástou a jednou hodinou po polnoci. Reálne teda nemôžeme zarátať tento deň do priebehu púte, avšak v mysliach obyvateľov dediny predstavuje integrálnu súčasť púte, čo je podčiarknuté prípravami a najmä omšou slávenou v kaplnke za pútnikov pred ich odchodom. Pútnici dorazia do baziliky 11. decembra popoludní, resp. podvečer a do svojej dediny sa vrátia na druhý deň (12. decembra) približne v tom istom čase, záleží na dopravnej situácii na trase. Púť pozostáva z troch alebo štyroch kamiónov (záleží na počte účastníkov) vedených malým nákladným autom (pick-upom), na ktorom je umiestnený obraz Guadalupany, a všetky sú sprevádzané vozidlom s majákom a sirénou, ktoré dohliada na bezpečnosť pútnikov (najčastejšie ide o policajné auto obecnej polície). Okrem toho je na ceste ešte jeden kamión, ktorý slúži ako kuchyňa a ide popredu, aby pútnikov počkal na vopred dohodovrenom mieste kvôli raňajkám. Trasa začína na Tepeyac v Santa Clare Huitziltepec a pokračuje po federálnej ceste až do Tepeacy, kde sa odbočí na diaľnicu¹⁶ vedúcu do mesta Mexika, urobiac iba jednu prestávku na mieste zvanom Río Frío, kde sa pútnici naraňajkujú. Cesta nazad kopíruje v opačnom smere tú istú trasu.

Cesta z kaplnky nad dedinou až do baziliky v hlavnom meste predstavuje osobitnú a autentickú púť. Ide totiž o akýsi štafetový beh, dlhý približne 200 km, pri ktorom ako štafetový kolík slúži zapálená fakľa. Bežci vystupujú z kamiónov každých 100-150 m, vyčkajú na fakľu, prebehnú svoj úsek, odovzdajú fakľu ďalšiemu pútnikovi a nastúpia na posledný kamión, ktorý, keď už je plný, predbehne ostatné kamióny pred sebou

a kolobeh sa opakuje, až kým štafeta nedorazí na okraj mesta Mexiko, kde sa všetky vozidlá počkajú a spoločne pokračujú do baziliky, pretože pokračovať v behu v samotnom meste by bolo nebezpečné kvôli hustej doprave.¹⁷ Po príchode do blízkosti Tepeyacu (pri našej účasti v roku 2010 sme zostali neďaleko stanice metra Martín Carrera) sa pútnici utáboria, najedia a spoločne idú do samotnej baziliky, kde navštívia všetky miesta, na ktoré sa im kvôli prítomným masám ľudí podarí dostať, ale predovšetkým vojdú do baziliky, aby sa „stretli“ so slávnym obrazom a uctili si Pannu Máriu Guadalupskú, pričom spievajú *mañanitas*, modlia sa a potichu adresujú svojej ochrankyni prosby a poďakovania. Mnohí ani nejdú spať a tí čo áno, tak urobia až po polnoci (z 11. na 12. decembra), kedy sviatok vrcholí. Tradícia predvečerov (vigilíí) je v katolicizme hlboko zakorenená a Mexiko nie je výnimkou. Preto noc, resp. polnoc pred dňom zjavenia predstavuje kulminačný bod v celom guadalupskom roku. Je to noc, keď v areáli baziliky spia tisíce pútnikov a prichádzajú a odchádzajú ďalšie milióny (v roku 2010 masovokomunikačné prostriedky uvádzali, že počas sviatku navštívilo baziliku 8 miliónov pútnikov). Ráno sa pútnici začínajú pripravovať na odchod a popoludní je väčšina z nich už preč, čo je aj prípad účastníkov púte z fakľou zo Santa Clary Huitziltepec. Spiatočná cesta z baziliky do kaplnky nad dedinou, pretože tam púť oficiálne končí, je rýchla a bez zastávok i fakle. Pútnici splnili svoje poslanie, preto sa už niet prečo zdržovať, práve naopak, chcú sa vrátiť čo najrýchlejšie domov, kde sú srdečne a s úctou privítaní ostatnými.

Púť s fakľou spája, ako sme už uviedli, Santa Claru Huitziltepec s posvätným centrom celej krajiny, ale zároveň spája aj jej obyvateľov s ich svätou patrónkou a ochrankyňou. Pútnici nepredstavujú oddelenú skupinu, ale naopak, sú integrálnou súčasťou celej komunity. Keď vezmeme do úvahy túto skutočnosť, neputujú iba kvôli sebe samým, ale kvôli celej komunite, ktorá ich očakáva pri návrate. Samozrejme, nie všetci môžu alebo chcú ísť do baziliky, ale považujú za dôležité, aby niekto z ich dediny púť podnikol a navštívil Guadalupanu na jej vlastnom mieste, čo symbolizuje cestu celej komunity, spojenie jej obyvateľov s Guadalupanou a každoročnú obnovu vzťahu medzi nimi a ňou.

Púť s fakľou zároveň predstavuje akúsi spojnicu aj v zmysle geografickom, je to niečo, čo spája aj dva priestory, dve miesta rovnakého mena – Tepeyac v Santa Clare Huitziltepec a Tepeyac v meste Mexiko. Avšak

16 Pre Európana to môže znieť neveriteľne, ale počas sviatku Panny Márie Guadalupskej platí nepísaný zákon, ktorý pútnikom povoľuje využívať aj diaľnicu, hoci po nej idú pešo alebo na bicykli.

17 Púť je do určitej miery nebezpečná tak či tak, pretože v davoch pútnikov, ktoré v tento deň smerujú z celej krajiny do baziliky, môže ľahko dôjsť k úrazu hociakde (nielen v samotnom meste), tobôž na diaľnici.

takýmto spôsobom sa prejavuje nielen spojenie a vzťah medzi týmito dvoma miestami, ale aj spojenie a vzťah medzi ľudskými bytosťami (Indiánmi) a krajinou, tradične chápanou ako posvätná.

Pokračujúc v interpretácii púte s fakľou sme sa dostali k bodu, keď ju môžeme analyzovať podľa dvoch typov klasifikácie, ktoré sme spomenuli vyššie. Keď zoberieme do úvahy typológiu Victora Turnera, púť s fakľou zaraďujeme medzi archaické púte, i keď je relatívne neskorého dáta. Je však neoddeliteľnou súčasťou guadalupského pútnictva, ktoré nepochybne patrí do kategórie archaických pútí, pretože sa vyznačuje synkretizmom. Okrem toho sa púte na Tepeyac konávali už v predhispánskych časoch, keď bolo toto miesto zasvätené Tonantzin, a kontinuálne pokračovali aj vtedy, keď sa Tonantzin pretransformovala do Panny Márie Guadalupskej alebo Tonantzin-Guadalupe, ako sa tiež veľmi často hovorí. Púť s fakľou predstavuje iba inú formu a pokračovanie tej časti guadalupskej tradície, ktorá sa týka pútnictva. Vďaka úsiliu španielskych misionárov sa Tepeyac premenil na katolícke a mariánske posvätné miesto, ale ich úsilie predsa len nebolo dostatočné na to, aby zmenilo aj indiánske myslenie, aspoň nie úplne. Úcta k Tonantzin nezanikla, ale sa pretransformovala do úcty k Panne Márii Guadalupskej, ktorú mexickí domorodci považujú viac za indiánsku Pannu ako za Pannu Máriu. Ako sme už naznačili na inom mieste, Panna Mária a Guadalupeana v indiánskom ponímaní nemusia vždy predstavovať tú istú osobu.

Keď budeme aplikovať klasifikáciu Fiony Bowie, uvidíme, že táto nám ponúka širšie možnosti interpretácie ako Turnerova. V prvom rade je možné púť s fakľou zaradiť medzi púte na posvätné miesto, ktoré predstavuje Tepeyac v hlavnom meste. Tento kopec spolu s bazilikou postavenou na jeho úpätí je vskutku výnimočným posvätným miestom, mohli by sme ho dokonca označiť za ultraposvätný. V Mexiku aj v oboch Amerikách ako takých by sme len ťažko hľadali miesto také posvätné a také dôležité a jeho pozícia vo svetovom náboženskom kontexte je porovnateľná s Rímom, Jeruzalemom, Mekkou alebo Shirdi v Indii. Nami skúmaná púť môže byť zároveň zaradená medzi púte spojené s posvätným predmetom, pretože sa vzťahuje k slávnemu guadalupskému obrazu, ktorý sa nachádza v bazilike. Tento obraz nadprirodzeného pôvodu, ako mnohí veria, je skutočným pupkom sveta pre vyznávačov guadalupského kultu, ktorý samotný vznikol a sústreďuje sa okolo neho a v ňom. Jeho dôležitosť sa slovami takmer nedá vyjadriť a v myslení guadalupských ctiteľov ide o kľúčový a jedinečný objekt ich viery. Táto skutočnosť sa dá demonštrovať na nespočetných kópiách akejkoľvek veľkosti vo forme namalovaného obrazu alebo sochy, ktoré sa vyrábajú po celej

krajine a nachádzajú sa v každom kostole, kaplnke a domácnosti, teda v akomkoľvek priestore verejného, ako aj súkromného charakteru. Tieto kópie sa vyznačujú značnou podobnosťou s originálom, pretože čo sa týka guadalupského obrazu, umelecká voľnosť autorov kópií nie je veľmi zaužívaná. Pre guadalupské púte (vrátane tej s fakľou) je príznačné, že pútnici so sebou nesú svoje vlastné obrazy alebo sochy Guadalupe, teda kópie, ktoré patria buď príslušnej majordómii danej komunity alebo kostolu, prípadne jednotlivým osobám. Alegoricky tak putujú aj samotné obrazy/sochy-kópie, aby sa „stretli“ s originálom v bazilike, ktorý sa nikdy nehýbe a stále zostáva na svojom mieste, čo je takisto dôležité. Kópie sa pohybujú, originál nie. Ak si to celé premietneme do mapy Mexika (alebo oboch Amerík), objaví sa nám centrum vyznačujúce sa silnou gravitáciou, s čiarami predstavujúcimi trasy, po ktorých sa pohybujú nielen pútnici, ale aj obrazy/sochy-kópie. Takto vytvorené „siločiary“ budú, pochopiteľne, najhustejšie okolo centra, čím viac sa od neho budeme vzdalovať smerom na perifériu, tým bude väzieb menej. Popularita guadalupského kultu je však dnes už taká veľká, že „siločiary“ ciest zasahujú, aj keď nerovnomerne, na každý kontinent. Púť s fakľou môžeme napokon zaradiť, hoci len sčasti, aj do kategórie pútí ako posvätný text. *Nican Mopohua* totiž naozaj predstavuje posvätný text guadalupského kultu, je však tiež pravda, že väčšina jeho vyznávačov, vrátane pútnikov, ho nikdy nečítala a často ani dostatočne nepozná príbeh o zjavení. Ostro to kontrastuje s obrazom ako druhým pilierom kultu, ktorý každý pozná veľmi dobre. Preto sa aj púť s fakľou dá do tejto kategórie zaradiť iba čiastočne, hoci podľa *Nican Mopohua* pútnici môžu navštevovať dôležité miesta, o ktorých sa v legende hovorí.

Záver

V tejto štúdií sme sa pokúsili uviesť púť s fakľou ako jednu z mnohých foriem guadalupských pútí do širšieho kontextu pútnictva, ktoré je integrálnou súčasťou nielen katolicizmu, resp. kresťanstva, ale všetkých svetových náboženstiev. Ako môžeme vidieť, táto púť spája obyvateľov jednej indiánskej komunity v Mexiku ako s najposvätejším centrom celej krajiny, tak aj s ich patrónkou a ochrankyňou. Avšak takisto tvorí neoddeliteľnú súčasť guadalupského sviatku v samotnej dedine, kde sa koná nie v rituálnom centre, ale na periférii reprezentovanej kaplnkou, nachádzajúcou sa nad dedinou na vrchole kopca, ktorý sa analogicky volá Tepeyac, rovnako ako kopec, na ktorom sa podľa legendy zjavila Panna Mária Guadalupská Juanovi Diegovi. Púť s fakľou, podobne ako mnohé iné púte, vykazuje atribúty, medzi ktorými vyniká pokánie (cesta je náročná), žiadosti, prosby a poďakovanie. Zároveň premieňa

priestor a čas na niečo výnimočné a posvätné. Trasa zo Santa Clary Huitziltepec do mesta Mexiko je takmer všetkým z dediny notoricky známa, dokonale ju poznajú, pretože v hlavnom meste majú príbuzných alebo tam pracovali či pracujú, ale duchovný účel púte ju prenáša z profánnej sféry do posvätnej. A to isté sa dá povedať aj o čase, v ktorom sa púť uskutočňuje. Takýmto spôsobom púť slúži komunite ako nástroj, pomocou ktorého sa obnovuje vesmírny poriadok, ale tiež sa posilňuje indiánska identita jej obyvateľov, pretože tí Pannu Máriu Guadalupskú vnímajú ako matku a ochrankyňu domorodých Mexičanov. Podobne sa dá rozpoznať aj sociálny rozmer púte. Všetci pútnici sú si rovní a minimálne počas trvania sviatku sa tešia rešpektu svojich príbuzných, priateľov i komunity. Turnerova *communitas* je síce iba dočasná a po pár dňoch sa znova obnoví štruktúra, je však potrebná na upevnenie spoločenských a náboženských väzieb a komunity ako celku. A napokon nesmieme opomenúť ani skutočnosť, že nami skúmaná púť má tiež turistické znaky, pretože sa vždy nájdu aj takí jej účastníci, ktorí putujú

zo zvedavosti, z potešenia zo samotnej cesty alebo aby sa za málo peňazí pozreli do mesta.

Fenoméni pútnictva, ako môžeme vidieť, je pomerne rozsiahly a dá sa skúmať z viacerých uhlov pohľadu. Používajúc antropologickú perspektívu sme v tejto štúdii sústredili pozornosť iba na púť s fakľou, ktorá nám, aspoň čo sa týka pútnictva, poslúžila ako vhodný príklad guadalupskej zbožnosti. Sme si vedomí toho, že ide iba o jednu čiastkovú štúdiu a rovnako sa dajú študovať aj iné púte, nielen guadalupské. Nazdávame sa však, že nie je až tak dôležitá nejaká konkrétna púť, ako skôr prístup každého bádateľa a jednotlivých humanitných odborov. Domnievame sa, že keby bola púť s fakľou skúmaná z pohľadu iných disciplín, dospelo by sa k odlišným výsledkom a naopak, ak by sa rôzne druhy púť skúmali z jednej a tej istej perspektívy, výsledky, ku ktorým by sa dospelo, by boli zrejme podobné. Na príklade púte s fakľou sme tu chceli aj v širšej perspektíve poukázať na to, prečo sú púte v indiánskej podobe guadalupského kultu kľúčové a neodmysliteľne k nemu patria.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

- Bowie, F. (2008). *Antropologie náboženství. Rituál, mytologie, šamanismus, poutnictví*. Praha: Portál.
- Hlúšek, R. (2009). Rebuilding the Pyramid. Our Lady of Guadalupe in the Process of Revitalization of Native Mexican Cultures. In: P. Mácha (ed.), *Lighting the Bonfire, Rebuilding the Pyramid. Case Studies in Identity, Ethnicity and Nationalism in Indigenous Communities in Mexico*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě (s. 52-82).
- de Sahagún, B. (2000). *Historia general de las cosas de Nueva España, Tomo III*. México: Conaculta.
- Sandstrom, A. R. (1996). Center and Periphery in the Social Organization of Contemporary Nahuas of Mexico. In: *Ethnology*, Vol. XXXV, No. 3: 161-178.
- Turner, V.; Turner, E. (1978). *Image and pilgrimage in Christian Culture. Anthropological Perspectives*. New York: Columbia University Press.
- van Gennep, A. (1997). *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Westerfelhaus, R.; Singhal, A. (2001). Difficulties in Co-opting a Complex Sign. Our Lady of Guadalupe as a Site of Semiotic Struggle and Entanglement. In: *Communication Quaterly* num. 49 (2): 95-114; elektronický dokument, <http://infotracc.galegroup.com/itweb/dob>, dostupný 25. októbra 2004.